

ALOIS RAŠÍN

JANA ČECHUROVÁ

 PRESS

Alois Rašín

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Jana Čechurová
Alois Rašín – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Alois Rašín

Dramatický život českého politika

Jana Čechurová

OBSAH

<i>Úvod</i>	7
1. Mládí a zrání	9
2. V prvním roce války	34
3. Vězení	51
4. Čas velkých změn	68
5. Na cestě ke svobodě a moci	88
6. Ministrem financí	107
7. V opozici	129
8. Členem pětky	147
9. Podruhé ve vládě	169
10. Atentát	186
<i>Prameny a literatura</i>	207
<i>Zdroje obrazové přílohy</i>	218
<i>Jmenný rejstřík</i>	220

ÚVOD

Velké osobnosti moderních českých dějin jsou již po řadu let v popředí zájmu nejen historiků, ale také médií a širší veřejnosti. Není tomu jinak ani v případě významného politika Aloise Rašína. Snad každý, kdo se zajímá o naši novodobou historii, nemůže tohoto muže na své cestě za poznáním pominout. Ale nejen to. Rašínova osobnost zaujme zejména proto, že se poněkud vymyká jakémukoli schematizování. Navíc jsou s Rašínem spojeny i určité mýty, které většinou vznikly za jeho života a později byly přiživovány i „hagiografickými“ pracemi. S touto mytologií pracovali a pracují jak politici, tak média. Rašínův osud a doba, ve které žil, k tomu v podstatě vybízejí, analogie a mementa jsou v jeho příběhu hledána i v dnešní době.

Z Rašínova ne příliš dlouhého, ale velmi bohatě naplněného života jsem podrobně sledovala užší časový úsek, totiž posledních deset let. Tyto roky považuji za nejdůležitější, v této době se plně emancipoval jako politik a stal se bez nadsázky skutečným státníkem. Je až fascinující, co všechno se během tohoto desetiletí událo. Připomeňme si jen ve stručnosti klíčové události této dekády plné zvratů pro Rašína osobně i pro celou českou společnost, s jejímiž osudy byl jako aktivní politik úzce svázán.

Rašín na sebe poprvé upozornil již v devadesátých letech 19. století jako pokrokový bouřlivák. V roce 1914 se však nacházel ve zdánlivě opačném táboře, neboť byl místopředsedou a poslancem mladočeské strany, jež tehdy prosazovala pozitivní prorakouskou politiku. S vypuknutím první světové války se téměř padesátiletý Rašín vrátil k radikálním snům svého mládí a zapojil se do českého odboje. Rok 1915 přinesl další zvrat v jeho životě, protože po zatčení mladočeského vůdce Karla Kramáře zanedlouho následovalo i uvěznění Rašínovo. Ve vykonstruovaném politickém procesu byli obviněni z velezrady a odsouzeni k trestu smrti.

Změna na rakouském trůně přinesla rozsáhlou amnestii. Po návratu domů roku 1917 se začal Rašín spolupodílet na vytváření jednotné městské nesocialistické protirakouské strany. Když byla tato strana pod názvem česká státoprávní demokracie v únoru 1918 ustavena, stal se jejím místopředsedou. Z tohoto titulu byl také členem Národního výboru a 28. října 1918 se jako zástupce Karla Kramáře v jeho předsednictvu zařadil mezi „muže října“.

S působením v první československé vládě na postu ministra financí nastává v Rašínově životě nejvýznamnější období. Alois Rašín v něm velmi razantním způsobem založil státní finance nového státu. Připomínám, že toto jeho první ministerské působení netrvalo ani osm měsíců. Ve srovnáním s tímto úsekem Rašínova života zůstává jeho následující opoziční činnost poněkud ve stínu. Možná neprávem. Rašín byl v této době dominantní osobností české pravice, skutečným vůdcem národní demokracie, což se také projevilo v jeho členství v Pětce. Po třech letech se Rašín vrátil na podzim roku 1922 do křesla ministra financí, ale pouze na čtvrt roku. Toto období bylo ukončeno událostí v českých moderních dějinách zcela ojedinělou – atentátem, jemuž Rašín podlehl. I po sto letech, které letos uplynuly od této události, neztrácí jeho příběh na přitažlivosti a síle.

Základem tohoto textu je disertační práce, která byla obhájena roku 1995 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a následně knižně vydána o dva roky později. V textu došlo k řadě úprav a doplnění, rozšířena je též obrazová příloha.

Toto vydání věnuji svým dětem a jejich otci.

1. KAPITOLA

MLÁDÍ A ZRÁNÍ

Na poloviční cestě mezi Hradcem Králové a Novým Bydžovem leží městečko Nechanice. Tam se 18. října 1867 narodil pekařským manželům Rašínovým syn Alois.¹ Stalo se tak v patnáctém roce jejich společného života, Alois byl deváté, předposlední dítě.²

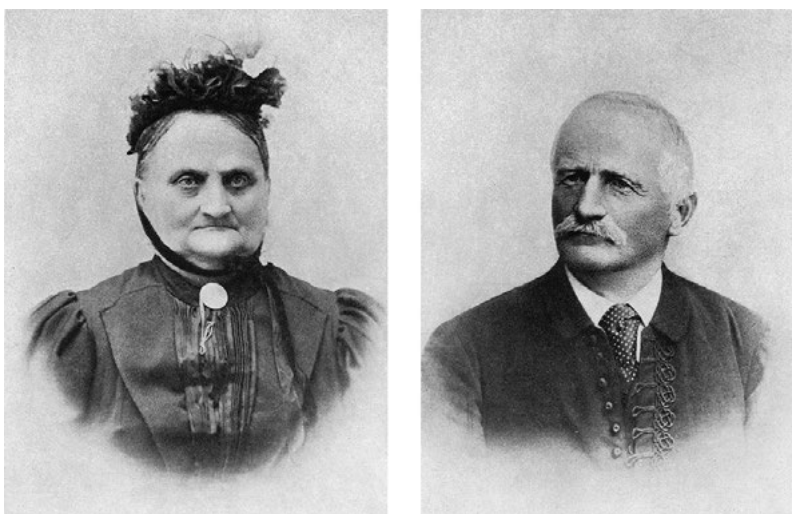
Rašínův otec František byl klasickým příkladem českého „selfmademana“, který plně využil možností, jež nabízely nové liberální poměry v oblasti podnikání. I jeho osobnost mohla Aloisovi sloužit jako důkaz, že pevná vůle a odhodlání jsou předpokladem úspěchu. Když si roku 1852 bral František Rašín Františku Zemkovou, neměli kromě malého věna, zanedbané chalupy a vlastní činorodosti nic. Opustil otcovo řemeslo – kožešnictví – a začal se ženou za městem krupařit a pekařit. Později si najali dům u Holanů na náměstí a nakonec koupili svůj vlastní, ke kterému patřily i polnosti.

Rašínův rodný dům v Nechanicích

-
- 1 „Narodil se jako dítě slabé, skoro mrtvé. Bylo nutno dítě ponořit do studené vody, aby se vzpamatovalo.“ Tak vzpomíná Rašínův starší bratr Josef in: NA, MZV-VA, k. 3829, A. Rašín 1923–1924, *Národní listy* z 15. 3. 1923.
 - 2 Předcházelo ho šest chlapců a dvě děvčátka, po něm následovala ještě jedna holčička, jež se narodila předčasně. Dospělosti se dožilo sedm z nich, šest bratrů a sestra Madla.

Temperamentní Rašínův otec se z chudého živnostníka vypracoval svou pílí a zájmem o veřejné záležitosti na velmi váženého měšťana. Stal se postupně cechmistrem pekařů a perníkářů, městským radním a později na dvacet let starostou Nechanic. V devadesátých letech působil dokonce jako mladočeský poslanec ve Vídni. Svou energii věnoval i hospodářskému spolku, jehož byl předsedou, rolnickému cukrovaru, okrašlovacímu spolku, ale také ochotnickému divadlu a Sokolu. Laskavým a jemným protějškem někdy až bouřlivé hlavy rodiny byla paní Františka. Spolu pak doma vytvářeli atmosféru plnou činnostnosti a lásky.³

Rašínovi rodiče František a Františka

Rodinné prostředí ovlivnilo Aloise Rašína na celý život. Především otec a jeho příklad pomáhal syna orientovat v různých životních situacích i základních názorových postojích. Vždyť se jednalo o osobnost dominantní, velmi praktickou, aktivní, společensky angažovanou. Již na své vlastní rodině mohl Rašín pozorovat vzrůstající vliv českého podnikání, emancipace a soběstačnosti českého národa a zároveň českého vlastenectví. Tyto jeho první kontakty se světem současně s vrozenými dispozicemi zajisté spoluutvářely Rašínův profil jako člověka pragmatického, vysoce praktického, organizačně zdatného, prostě „muže činu“, zasazeného zároveň do pevného hodnotového rámce.

3 *Paměti dr. Aloise Rašína*, Praha 1929, s. 15–63.

Ze všech Rašínových dětí byl Alois patrně nejnadanější.⁴ Po absolvování obecné školy studoval na gymnáziu v Novém Bydžově. Málokdy získal jinou známku než výbornou. Menší problémy mu činil pouze krasopis, kreslení a němčina. A snad právě proto jeho otec rozhodl, že dál bude pokračovat ve studiu na německém benediktinském gymnáziu v Broumově.

VYSVĚDČENÍ GYMNASIA REALNĚHO.

Číslo 11

Alois Rašín
roditel z Nechanic v Cechách

žák první třídy reálného gymnasia reálného v Novém Bydžově
obdržel na prvním pololetí školního roku 1857 vysvědčení 1245 prvním
významnějším Císařským úřadím 1857. 28. října 1859.

Místní škola: školní
Předmět: výborně

Předmět v jednotlivých předmětech:

V učebnici	výborně	1857
V jazyce latinského	skvěle	1857
V jazyce českého	skvěle	1857
V jazyce německém	skvěle	1857
V jazyce francouzském	dobře	1857
V aritmetice	výborně	1857
V algebře	výborně	1857
V geometrii	výborně	1857
V dějepise	výborně	1857
V přírodopise	výborně	1857
V dějepisném	výborně	1857
V kreslení	dobře	1857
V zpěvu	skvěle	1857

Vzdělání prvního pololetí: 1245
Počet známek: 1245
V Novém Bydžově 18. října 1859

Místní škola: školní

Místní škola: školní

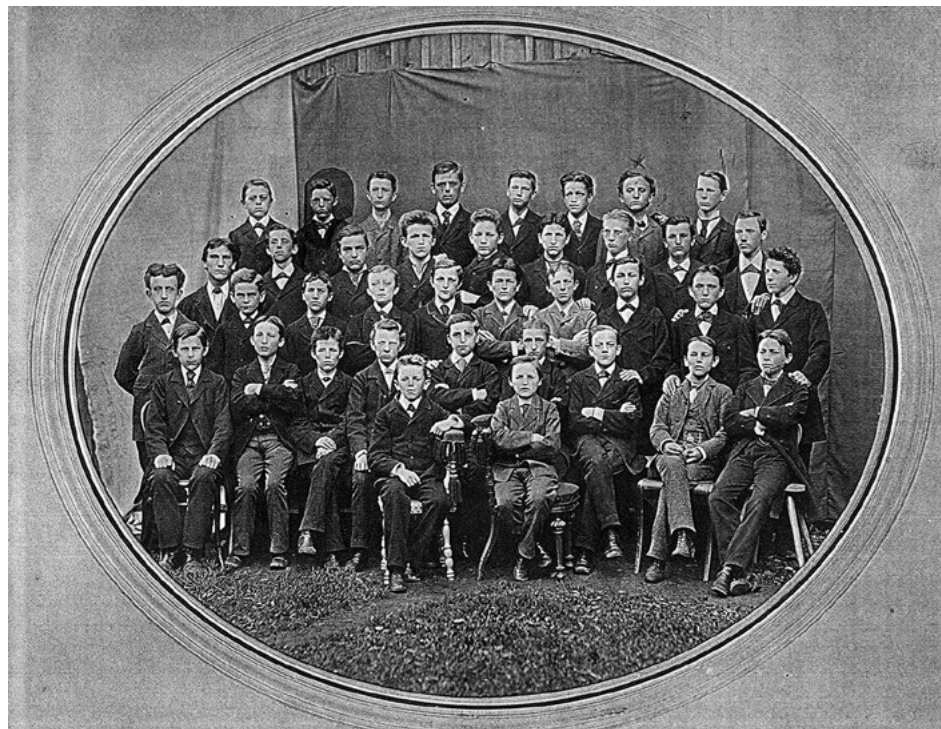
Místní škola: školní

Rašínovo vysvědčení z reálného gymnázia v Novém Bydžově (12 let)

Čtrnáctiletý Rašín se německým vyučováním probíjel skutečně těžce. Přestože se učival často již od čtyř hodin ráno a mnohdy dlouho do noci, nepodařilo se mu odvrátit pololetní propadnutí z latiny a celkové výrazné zhoršení prospěchu. Navíc byl potrestán důtkou za drzé chování, když si dovolil opravit pedagoga.⁵ Klášterní prostředí ho rovněž zcela odradilo od původního úmyslu jít studovat na kněze.

-
- 4 Jeho sourozenci se však v životě také neztratili. Jeden bratr vystudoval učitelství, dva techniku, dvěma otec zařídil obchod v Nechanicích a později i jednomu z nich „přenechal“ úřad starosty.
 - 5 Profesor prý překládal „Junger Mann“ jako mladák a Rašín tehdy vyskočil z lavice s poznámkou, že mladák je mladý zajíc, ale Junger Mann mladík. ANM, fond A. Hajn, k. 254, inv. č. 6677, os. poznámky.

Po roce přestoupil do českého gymnázia v Hradci Králové, hořkých vzpomínek na Broumov se však patrně nikdy nezabavil.⁶

Rašín na broumovském gymnáziu (označený křížkem)

Další Rašínova středoškolská studia probíhala již bez problémů, díky dobrému prospěchu byl dokonce osvobozen od placení školného. Přivydělával si kondicemi, chodil s kamarády na pivo, v Nechanicích se pomalu zapojoval do veřejného dění. Jen o žádné studentské lásce se nám nedochovaly zprávy. Dne 27. července 1886 složil Rašín s vyznamenáním maturitu.⁷

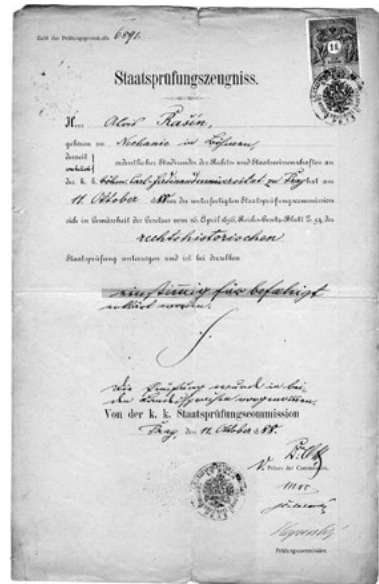
6 Když se v roce 1919 vedla ve vládě debata o hranicích nového státu, bylo Broumovsko jediným územím, v němž byl Rašín ochoten slevit ze zásady historického státního práva. Snad k tomu přispěly i tyto nemilé osobní vzpomínky. *Z protokolů schůzí první československé vlády 1918–1919*, Praha 1974, s. 28n.

7 Nejvyšší ohodnocení dostal v náboženství, řečtině, češtině, dějepise, zeměpise a fyzice, o něco hůře dopadl v latině a němčině. *Paměti dr. Aloise Rašína*, s. 15–63; KAREL HOCH, *Alois Rašín*, Praha 1934, s. 3–5; J. SIMON, *Dr. Alois Rašín na studiích v Hradci Králové*, Osvěta lidu (Hradec Králové), 37/1934, č. 55 z 18. 8. 1934.

Po prázdninách téhož roku se stal posluchačem medicíny na univerzitě v Praze. Tehdy se u něj ovšem projevila vážná plicní choroba⁸ a na doporučení lékařů musel město opustit. Odstěhoval se k sestře, která byla provdána za hajného v krkonošských Vítkovicích, a zůstal zde dva roky. Aby neztrácel čas, přestoupil na právnickou fakultu, kde nebyla povinnost pravidelně navštěvovat výuku. Učil se tedy z litografovaných přednášek a do Prahy se vrátil až do třetího ročníku, trvale teprve od roku 1890.

Maturant Rašín, Praha 1927

Doklad o státní zkoušce z právních dějin
1888

Záhy po svém příchodu se zapojil do spolkové činnosti, která se rozvíjela kolem *Časopisu českého studentstva* a v studentském spolku Slavie. K dominantním osobnostem zde patřili Karel Stanislav Sokol, Václav Klofáč, Antonín Hajn a Antonín Čížek. Alois Rašín tento výčet brzy doplnil.⁹

8 „Lékaři k jeho žádosti, aby mu řekli pravdu, prohlásili, že špička plic je zachváčena …“ J. RAŠÍN, *Národní listy* z 15. 3. 1923. Jednalo se o tuberkulózu. Rašínovi se podařilo tuto chorobu překonat. Poznávám, že jeho nejstarší syn Ladislav však v březnu 1945 v německém vězení tuberkulóze podlehl.

9 K tomu nejdetailněji MARTIN KUČERA, *Pokroková hnutí. Jeho programy, vývoj a rozklad*, Kandidátská práce, Praha 1990.

Již v červnu 1890 odjel jako člen tříčlenné delegace českého studentstva, spolu s Hajnem a Klofáčem, na slavnost převezení ostatků polského básníka Adama Mickiewicze z Paříže do Krakova. Při této příležitosti došlo k navázání užších kontaktů se slovanskými studenty. V Krakově se delegáti účastnili schůzí polských a ruských studentů a Rašín tehdy, snad vůbec poprvé, řečnil na mezinárodním fóru. Byl zde rovněž domluven sjezd slovanského studentstva, který se měl konat příští rok v Praze.¹⁰

Ačkoli byl Rašín autorem tohoto návrhu, do sjezdových příprav se nezapojil. Byly mu nabízeny různé funkce v přípravném výboru, včetně funkce předsedy, ale odmítl s tím, že nepobývá v Praze, ale v Nechanicích. Kvůli zákazu sjezdových jednání vyhláškou rektora a policejního prezidenta museli pořadatelé obejít právní předpisy. Tehdy přispěl Rašín svou radou.¹¹ Všichni sjezdoví účastníci se sešli pouze dvakrát. Na slavnostním banketu 18. května 1891 na Žofině Rašín nechyběl, dokonce zde jménem sjezdového výboru vítal hosty. Také rezoluce, čtená následujícího dne, nesla v sociálně ekonomickém oddílu zřetelně jeho stopy.¹² Na sjezdu byla odhlasována podpora federalizaci Rakouska, ale byly zde řešeny i čistě studentské záležitosti.

Přítomnost na zakázaném sjezdu byla jistě důkazem osobní odvahy, neboť právě toho roku měl Rašín ukončit studia. 25. září, v den, kdy císař František Josef I. přijel do Čech, však byl zveřejněn další Rašínův „přečin“. Toho dne vyšla jeho publikace *České státní právo*, jež vyjadřovala ucelené státoprávní stanovisko většiny příslušníků mladého, pokrokářského hnutí.¹³ Brožura byla okamžitě zkonfiskována a zahájeno vyšetřování Rašína, Hajna jako redaktora a Sokola jako vydavatele.

10 Když účastníci polské výpravy referovali o své cestě 10. července ve Slávii, přiznali se i k drobné ostudě, kterou českému studentstvu udělali. Při jízdě vlakem z Krakova do Věličky byli vyzváni, aby jako příslušníci zpěvného národa něco zanotovali. Výsledek byl otřesný, protože Klofáč a Hajn vůbec neuměli zpívat. Rašín zpíval dobře a rád, ale „Šly panenky silnicí“ ani on zachránit nedokázal. ANM, fond A. Hajn, k. 253, inv. č. 6675, os. poznámky.

11 Spočívala v tom, že legitimace budou na sjezd veřejný, který se po případném zákazu může stát důvěrnou schůzí. ANM, fond A. Hajn, k. 28, inv. č. 1445, os. korespondence.

12 M. KUČERA, *Pokrokářské hnutí*, s. 40n.

13 Vyšel z představy, že Čechy, Morava a Slezsko činí jediný nedělitelný celek, jediný stát. Z toho vyvozuje: „Jsou tedy země Koruny české dle právoplatných zákonů samostatným státem, se samostatným občanstvím státním, a ostatní země proti nim jsou cizinou.“ Je zde načrtnut program obnovy českého státu v demokratickém duchu. Ve čtyřech vydáních dosáhl spisek nákladu 15 000 kusů. Podrobný rozbor viz M. KUČERA, *Pokrokářské hnutí*, s. 47n.

„Omladináři“ 1891 – Ant. Hajn, Alb. Dutka, V. Klofáč, K. St. Sokol, V. Hrbek, R. Dobiáš,
J. Škába, J. Grossmann, A. Rašín, Ant. Čížek aj. Třebický

V takto rozjitřené atmosféře dokončil Alois Rašín studia na právnické fakultě. Jeho promoce se konala 6. října 1891 v pravé poledne. Již v předsálí se Rašín slovně utkal s rektorem a promotorem, kteří ho odmítli promovat s baretem spolku Slavie na hlavě. Rašín však neustoupil. V poděkovací řeči tehdy prohlásil: „Kráčel jsem vždy cestami přímými a přímou cestou dospěl jsem k cíli, nevyhledávaje nikdy postranních cestiček k přízni. Rodiče moji vedli mě k svobodě, poprávajíce mně volnosti...“¹⁴

Ihned po promoci nastoupil jako jednorozční dobrovolník k sanitě do Vídně. Zde mu již volnosti nikdo nedopřál. Brzy byl převelen do Pešti, kde se poprvé seznámil s opovrhlivým přístupem Maďarů ke Slovanům. Za finančního příspěvní svých bratrů složil důstojnickou zkoušku. Hrozila mu ovšem, kvůli záležitosti brožury *České státní právo*, její ztráta, stejně jako ztráta právě nabytého doktorátu. Přátelé v civilu však vyvolali rozsáhlou tiskovou kampaň a po interpelaci v parlamentu bylo vyšetřování zastaveno.

Po návratu z kasáren na podzim roku 1892 zůstával Rašín v úzkém kontaktu se studentským hnutím, ač se na vídeňském sjezdu mládeže přihlásili jeho zástupci k programu, se kterým rozhodně nemohl souhlasit. Šlo o zespolečenštění

¹⁴ ANM, fond A. Hajn, k. 253, inv. č. 6675, os. poznámky. Studenti tehdy s oblibou zpívali píseň, jež končila veršem: „Na nádraží je mnoho mašin, ať žije doktor Rašín!“

výrobních prostředků a sociální změny takových rozměrů, jež Rašínovi jistě připadaly neakceptovatelné. Patrně se však dali v tomto případě čeští studenti strhnout svými polskými a rusínskými kolegy. Rašín zvítězil 5. listopadu 1892 ve volbách předsedy spolku Slavie a setrval v jejím čele do června následujícího roku. Jako předseda se prý těšil velké osobní autoritě. Debatní večery se střídaly s čajovými večírky, kde Rašín vítal vynikající osobnosti tehdejšího mladočeského světa, Hana Kubešová (později Kvapilová) recitovala, tamburaši hráli...¹⁵

Mladý Rašín v čamaře

Rašínovou tribunou se stal nově založený časopis *Neodvislost* (byl rovněž předsedou stejnojmenného vydavatelského družstva), dále *Nové proudy* a *Rozhledy*. Psal¹⁶ zde studie o trestu smrti, článek o soudcovské nezávislosti, o politických zločinech, úvahy o trestním zákoníku. Nejprve praktikoval u zemského trestního soudu, později v různých advokátních kancelářích, nejdéle u doktora Černohorského. Kromě toho zvládal i redaktorskou práci, byl přítomen na mnoha veřejných vystoupeních. Prostě byl ve středu dění.

15 NA, MZV-VA, k. 3828, A. Rašín 1921–1923.

16 Používal přitom pseudonym dr. R. Věkoslav. Je to jméno, které mu dali přátelé a mnozí z nich, včetně jeho ženy, mu jinak než „Věko“ řekli skutečně jen málokdy.

Promoční oznámení 1891

Řadil se k proudu pokrokářů, kteří se sami počítali k mladočeské levici. Pokoušeli se novým způsobem spojit národní a sociální program. Rozvívěli kontakty s dělnictvem, které se snažili získat z internacionálního sociálně demokratického vlivu pro národní zápas. Jejich hnutí bylo i značně antiklerikální. Rašín se stal postrachem tiskových konferencí křesťanských socialistů.¹⁷ Stejně ostře se ovšem útočilo téměř proti všem „autoritám“ tehdejšího světa – profesorům A. Bráfovi, J. Kvíčalovi, V. V. Tomkovi či T. G. Masarykovi a K. Kramářovi. Nikdo se nezdál mladým bouřlivákům dost radikální.

Rašín tehdy nejen psal, ale také řečnil. Na schůzi mladočeského klubu 25. února 1893 bouřil proti staročechům a šlechtě. Když pořádala Slavie v červnu výlet do Prachovských skal a do Jičína, aby zde manifestovala za české státní právo, promysl tak ostrou řeč, že byl tábor lidu rozpuštěn. K policejnímu zásahu došlo ještě na několika dalších jeho vystoupeních, na nichž často vyzýval ke spolupráci s dělníky.¹⁸

17 Již z domova si přinesl k náboženství značně chladný vztah, rodiče sice byli katolíci, ale nikoli zaslepení a jejich syn se stal ostrým antiklerikálem. Jeho postoj je vidět i u zvoleného způsobu pohřbu – kremace.

18 V Říčanech u Prahy např. prohlásil: „Viděli jsme dělníky krváčet za mladočeský návrh na všeobecné právo hlasovací. Kdy jsme krváceli my za požadavky dělnické, kdy jsme zvedli svého hlasu za spravedlivé žádosti dělníků?“ ANM, fond A. Hajn, k. 81, inv. č. 3034/4, os. poznámky. Snažil se působit na dělnictvo v reformním smyslu, již tehdy poprvé uvažoval o překladech Marxe. V té době Rašín rovněž promyslel agrární pokrokový program. Pokrokáři totiž chtěli zastupovat všechny složky české společnosti. M. KUČERA, *Pokrokářské hnutí*, s. 59n.

V létě 1893 se začala atmosféra přiosťřovat. Do rukou pokrokářů se dostal policejní oběžník, v němž byli uvedeni ti z jejich řad, kteří se těšili pozornosti policie – Sokol, Hajn, Škába, Rašín, Baxa. Dokument byl otištěn v *Pokrokových listech* A. P. Veselého 30. června 1893. Impulsem k zatýkání se však stala manifestace, jež proběhla v předvečer císařových narozenin, tedy 17. srpna, kterou uspořádali na Staroměstském náměstí příslušníci socialistické omladiny. Zpívala se zde oblíbená dělnická píseň *Rudý prapor*, ale i *Kde domov můj* a celé vystoupení mělo proticísařský tón.

První vlna zatýkání se Rašínovi vyhnula. Ještě 3. září řečnil v Lužci u Mělníka. O devět dní později byl připravován na Žofině banket k připomenutí vyhlášení císařského reskriptu 12. září 1871, ale shromáždění bylo rozehnáno. Téhož večera se jeho účastníci sešli znovu v restauraci u Choděřů,¹⁹ Rašín zde měl řeč o Karlu Havlíčkovi Borovském. Radil všem, kteří nechtějí mít potíže s policií, aby raději odešli. Napětí eskalovalo zvláště poté, co došlo v sále k poškození soch císaře Františka Josefa a císařovny Alžběty. Ještě téže noci byl vyhlášen nad Prahou výjimečný stav, který ochromil politickou činnost a měl umlčet tisk. Na místo *Neodvislosti* nastoupily „Rašínovy“ tiskoviny *Nezávislé listy* a *Polaban*, které měly své sídlo v Kolíně, takže se na ně pražská opatření nevztahovala.²⁰

Na počátku října bylo již sedmdesát zatčených. 5. téhož měsíce byl Rašín varován, že i on bude zatčen. A opravdu, druhý den ráno byl probuzen policejním koncipistou Demartinim a dvěma tajnými policisty. Byly mu zabaveny některé písemnosti, vesměs drobnosti, a po dvou hodinách se již na policejním ředitelství setkal s komisařem V. Oličem a přáteli Hajnem a Škábou. S nimi se také přesunul do vězení v Novoměstské radnici.

Nejdelší čas strávil Rašín spolu se dvěma výše uvedenými a navíc A. P. Veselým v cele č. 83, kterou nazvali „U tří zastavených redaktorů a jednoho vydavatele“. Rašín a Sokol zaujímali v trestnici poměrně důležité místo, neboť jejich otcové tehdy zasedali v říšské radě jako mladočeští poslanci. Většina této strany se však od mladých radikálů odvrátila. Nejbolestivější bylo patrně parlamentní vystoupení poslance Herolda, který připouštěl existenci tajného omladinářského spolku, jež všichni zatčení popírali, a veřejně se jménem mladočechů od tohoto hnutí

19 Vyhlášená restaurace U Choděřů se nacházela na dnešní Národní třídě (nedaleko křižovatky se Špálenou ulicí), původní dům byl zbourán a ve 20. letech postaven tzv. Nový palác, kde byla otevřena stejnojmenná restaurace.

20 K. HOCH, *Alois Rašín*, s. 28n.; JOSEF ŠKÁBA, *Dr. Aloise Rašína život a smrt*, Praha 1923, s. Sn.; ANM, fond A. Hajn, k. 253, inv. č. 6675, os. poznámky.

mládeže distancoval. Poté odmítl Rašín otcovu iniciativu, aby se jejich obhajoby ujal dr. Podlipný z téže strany. Obhajovali je tedy dr. Stránský a dr. Baxa.²¹

Po dvouměsíčním věznění obdrželi žalobu a 23. prosince byli Rašín, Sokol, Hajn a Škába propuštěni na kauci, z celkové sumy 40 000 zlatých složil s omladináři sympatizující mladočeský politik a majitel vlivných *Národních listů* Julius Grégr tři čtvrtiny.²² Téhož večera se konal v Měšťanské besedě večírek na uvítanou a zde se jeho účastníci dozvěděli, že Rudolf Mrva, korunní svědek jejich chystaného procesu, jenž policii utvrzoval v existenci tajného spolku Omladina, byl zavražděn. Dva sympatizanti pokrokářů, kteří vraždu spáchali, neuposlechli rad Čížka a Škaby, kteří s nimi téhož dne mluvili, neuprchli za hranici a byli záhy dopadeni. Rašín a jeho přátelé byli od té chvíle považováni za inspirátory vraždy.

Proces s Omladinou začal 15. ledna 1894. Týden nato promluvil Rašín souvislou řeč proti žalobě. Přednesl zde asi vůbec první nástin dějin pokrokářství a vysvětloval jeho podstatu i to, proč státní moci tolik vadilo. Zároveň vyvracel existenci jakéhokoli tajného spolku. Mrvův náčrt jeho domnělé struktury byl podle Rašína převzat z *Oživených hrobů* K. Sabiny. Od této obhajoby se distancovala většina mladočeských poslanců, a dokonce i *Národní listy*.

Rozsudek byl přečten 20. února. Při zmínce o tajném spolčování obžalovaní demonstrativně opustili sál. Někteří byli potrestáni pěti i osmi lety vězení, duchovní vůdcové vyvázli s menšími tresty. Rašín byl odsouzen ke dvěma létům ztráty svobody. Trest měl být odpykán v nově zřízené moderní věznici na Borech u Plzně. Rašín sem nastoupil až v pozdním jaře, do té doby pobýval ve své domovské obci Nechanicích, kterou nesměl bez povolení opustit.²³

Vybral si uvěznění na samotce, neboť se mu tímto způsobem snížil trest z dvaceti čtyř měsíců na sedmáct. S přáteli se setkával na procházkách, na něž měl nárok dvakrát denně. Přísný režim mu patrně příliš nevadil, věnoval se zde studiu angličtiny a francouzštiny, obé zvládl pouze pasivně. Německy a rusky uměl i aktivně. Psal zde také články, např. o povaze rakouského zákonodárství či o všeobecném hlasovacím právu. Přeložil rovněž Raeův spis o osmihodinové pracovní době a věnoval se studiu převážně národohospodářské problematiky.²⁴

21 *Paměti dr. Aloise Rašína*, s. 67–76.

22 J. RAŠÍN, *Pan policejní komisař*, in: Rašínův památník, Praha 1927, s. 23–24.

23 Korespondence týkající se povolování cest mimo obec je torzovitě zachována ve fondu Alois Rašín, uloženém v LA PNP. Fond vznikl patrně odtržením od původního rozsáhlého celku Politický klub Omladinářů-Devadesátníků, který byl delimitován do ANM.

24 K. HOCH, *Alois Rašín*, s. 30n.

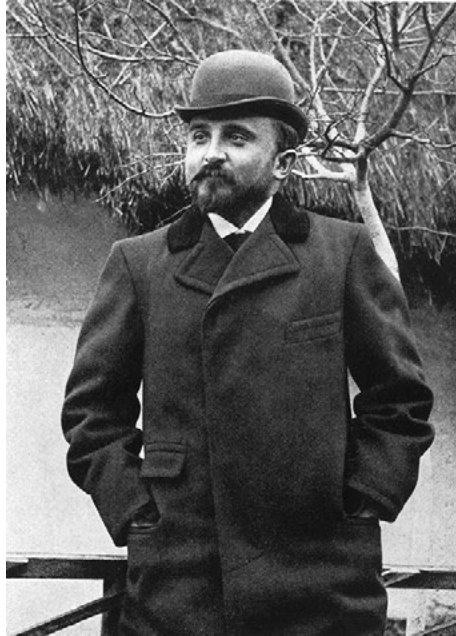
Vězeňská fotografie 1894

Jeho postavení na Borech nebylo nijak špatné. Jako politický vězeň měl nárok na vlastní stravu, zatoužil-li po delším pobytu s přáteli, nechal se přeložit na marodku s domnělou recidivou plicní choroby. Zde také všichni pospolu strávili Vánoce roku 1894. Z domova, kde vládla vždy velká rodinná soudržnost, dostával nejrůznější potravinové dary, mezi nimiž vynikaly koroptve, zázvoroky nebo koňak. Netrpěl ani nedostatkem informací.²⁵ O to tíživější byla vlastní izolovanost, nemožnost usměrňovat dostatečně důrazně pokrokařské hnutí, které mezitím neustrnulo, ale vyvíjelo se dále. Jednalo se především o otázku vztahu k mladočeské straně a k duchovnímu proudu, jehož hlavním představitelem byl T. G. Masaryk.

Ačkoli měli uvěznění k mladočeské straně mnoho výhrad, nehodlali její řady zcela opustit. V tom se názorově rozcházel s těmi, kteří zůstali na svobodě. Mladočeská půda se zdála Rašínovi i Sokolovi nejprůhodnější pro vytvoření velké moderní

25 O právní situaci v Předlitavsku jistě svědčí i následující dopis Josefa Rašína ze 17. 2. 1895 bratrovi na Bory: „Otec jede zítra (18/2) do Vídně. Je pozván (s jinými ovšem poslanci) k dvorní tabuli a na ples ke knížeti Windišgrécovi.“ LA PNP, fond A. Rašín, k. 1.

národní platformy. Vývoj však směřoval k ustavení vlastní pokrokářské strany.²⁶ Neméně znepokojující se zdál být vzrůstající vliv Masaryka nejen mezi studenty, ale mezi pokrokaři vůbec. Jeho odmítání jakéhokoli radikalismu a přirozenoprávní teorie nemohly vyvolat Rašínovy sympatie. Masaryk se však o postavení uvězněných zajímal, navštěvoval je v novoměstské cele a na Bory jim posílal především ruskou literaturu. Svůj tehdejší vztah k Rašínovi později definoval takto: „Když byl proces s Omladinou, nesouhlasil jsem se způsobem hájení, tím vzbudil jsem nelibost doktora Rašína. Vážil jsem si věcnosti doktora Rašína, i ta jeho drzost nebyla mně nesympatická.“²⁷ Rašín studoval Masarykovy spisy, především *Českou otázku* a *Naši nynější krizi*, které v něm vyvolaly velké negativní emoce.

Rašín po propuštění z Borů 1895

Rovněž *Manifest České moderny* byl vnímán jako klín, vražený mezi pokrokaře, a jeho signatáři neměli v očích Rašína a Sokola daleko do zrádců.²⁸ Do takto zjitře-

26 O tehdejších Rašínových názorech vypovídá korespondence z vězení přátelům. ANM, fond A. Rašín, k. 9, inv. č. 475, os. korespondence. Podrobný rozbor viz M. KUČERA, *Pokrokářské hnutí*, s. 79n.

27 KAREL ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, s. 127.

28 Podrobně M. KUČERA, *Pokrokářské hnutí*, s. 80n.

né situace se vrátili na podzim roku 1895. Z vězení vyšli na základě amnestie, jež se podobala spíše výsměchu, neboť přišla v Rašínově případě devět dní před vypršením trestu. Znamenala však i mnohé výhody jako navrácení doktorské hodnosti, nikoli však důstojnické. V Praze se dočkali bouřlivých ovací, z nádraží byli nesení na ramenou.²⁹

Rašín jako záložník po degradaci

Konflikty však na sebe nenechaly dlouho čekat. Došlo k tříbení názorů, diferenciaci. Velmi charakteristicky se o tomto vyjádřil František Soukup: „Jako naivní student přišel jsem do Prahy a tu uchvátilo mne hnutí pokrokové, – nebylo nic lepšího tehdy pro mne a neznal jsem jiného... vospíval jsem. Pak se vrátili čtyři vězňové z Borů – já s úžasem viděl onu propast, jež mne oddělila od nich.“³⁰ Tehdy se začaly ostřeji rýsovat v pokrokovém hnutí dva proudy, první – radikálně pokrokový, představovaný Antonínem Hajnem, který dominoval před amnestií, byl nyní

²⁹ Ve třicátých letech byl z Rašínovy cely na Borech vybudován památník, jeho bustu sem zakoupila Národní banka. Celá akce byla dílem Politického klubu Omladinářů-Devadesátníků, jehož se po jeho vzniku roku 1919 Rašín stal členem. ANM, fond Politický klub Omladinářů-Devadesátníků, k. 10, inv. č. 1002, korespondence s Národní bankou.

³⁰ Jeho kroky směřovaly do sociální demokracie. ANM, sbírka Hn, k. 46, F. Zvěřina, os. korespondence, b. d.

zastíněn státoprávním v čele se Sokolem, Rašínem a Baxou. Hajnova skupina byla více sociálně a kulturně orientována, sporným bodem se opět stal poměr k mladočeské straně. Oba proudy se prozatím dělily o tisk – *Radikální listy*, *Rozhledy* a *Naši doba*.

Tehdy také Rašínovi vyšlo několik prací, na nichž pracoval již na Borech. Byl to *Obraz okolí nechanického*, překlad již zmiňované knihy Johna Raea a také překlad díla Maxe Lorenze *Marxovská sociální demokracie*, na němž pracoval s celoživotním přítelem Jaroslavem Preissem. V této době si definitivně osvojil některé názory na národní hospodářství, ekonomiku i společnost vůbec. Akademické myšlení mu zůstalo navždy vzdáleno. Přesto i on vycházel z určitého abstraktně-teoretického zázemí. Byl ovlivněn klasickou rakouskou národohospodářskou školou subjektivně-psychologickou. Tato škola odmítla pracovní teorii hodnoty v pojetí Marxe a Engelse, prioritu položila zcela jednoznačně na užitnou hodnotu – užitečnost – v pojetí subjektivně psychologického hodnocení. Také její rozdělení vědeckých oblastí v oboru národního hospodářství mu konvenovalo. Všeobecnou vědu národohospodářskou považoval Rašín za nositele zkoumání národního hospodářství jako celku, se zvláštním zřetelem k hospodářství soukromému, teoretickou vědeckou disciplínu vědy finanční pak za nositele zkoumání hospodářství veřejného (státního, obecního). A právě asi již zde se skrývá odrazový můstek Rašínových pozdějších aktivit v hospodářské politice.

V roce 1897 se stala situace v pokrokovém hnutí neudržitelnou a došlo k rozdělení obou proudů. Státoprávníci zcela obsadili *Radikální listy*, Rašín byl jejich odpovědným redaktorem. Tento proud si zachoval své organizační propojení s mladočeskou stranou. K úplnému osamostatnění došlo až roku 1899, kdy bylo na sjezdu vyhlášeno nesmiřitelné státoprávní stanovisko – úplná samostatnost českých zemí. *Radikální listy* se tehdy změnily z týdeníku na deník, a tak Rašínovi přibyla spousta redaktorské práce. Vadila mu však roztržičnost celého hnutí a postupná ztráta politické a společenské prestiže.

Tehdy se již uzavíralo omladinářské období v životě Aloise Rašína. Na rozdíl od jiných svých druhů nechoval k této své životní etapě příliš sentimentálních vzpomínek. Ovšem již samo zakotvení mezi tuto generaci let devadesátých všechny její příslušníky svým způsobem formovalo. Kladli si nové otázky v oblasti politické, národní, sociální, ekonomické, a i když se později rozešli do všech možných stran a jimi zvolené odpovědi na dané otázky se lišily, znamenalo již jejich nastolení pro českou společnost i pro ně samotné přínos. Nezanedbatelným momentem bylo i to, že se jednalo o „silnou“ generaci těžící z předchozího rozdělení